

KÖLE MİSAFİRHANESİNDEN MESLEK LİSESİNE KİMSESİZLERİN TEMSİLİ BİR KURUMU: İZMİR HAMİDİYE SANAYİ MEKTEBİ

Dr. Halil ÖZEÇOĞLU*

Öz

İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi, köleliğin kalkması ile azat edilmiş kölelerin barındırıldığı, sokakta kalabilecek durumdaki yetim çocukların kurtarılıp, eğitilerek, birer zanaatkar haline getirildiği ve bu çocukların, topluma kalifiye birer birey olarak kazandırıldığı, gelirlerinin artması için padişahın da destek verdiği; bununla beraber gelirleriyle ilgili yolsuzluk iddiaları da gündemden düşmeyen, modernleşme süreci İzmir'inin eğitim, üretim ve meslek yaşamına ışık tutan tam bir Osmanlı kurumudur. Müslim ve gayrimüslim yetimlerin beraber eğitim gördüğü bu okul¹, İzmir eğitim tarihinin temsili bir kurumu olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Yetim, İzmir, Osmanlı, Köle.

A Representative Institution Of The Orphan From Slavery

Guesthouse To A Vocational High School:

İzmir Hamidiye Industry School

Abstract

İzmir Hamidiye Industry School is a complete Ottoman institution that sheds light on the education, production and professional life of İzmir in the modernization process. This school is an institution where the slaves freed by the abolition of the slavery were hosted, the orphaned children who could live in the street were rescued and educated and turned into craftsmen so these children are given as qualified individuals to the society. The Sultan also sup-

* Buca Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Lisesi Tarih Öğretmeni.

** Tezimizde burada kullandığımız belgelerin bir kısmını kullandık. Bkz. Halil Özeçoğlu, *Modernleşme Sürecinde İzmir'de Müslim ve Gayrimüslimlerin Eğitimine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım (1856-1908)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Programı Doktora Tezi. Fakat bu makale arşivde yapılan yeni bir araştırma ile elde edilen yeni bilgi ve belgelerin de kullanılması ve konuya farklı bir pencereden bakılması suretiyle yazılmıştır.

ported for the increase of the incomes of this school. Also the corruption claims related to the incomes of the institution have not fallen from the agenda. This school, where Muslim and non-Muslim orphans are educated together, emerges as a representative institution of İzmir education history.

Keywords: Education, Orphan, İzmir, Ottoman, Slave.

Giriş

1847 yılında, İstanbul esir pazarının kaldırıldığı ilan edildi. 1857 yılı başlarında Mısır Valisi Mehmed Said Paşa'ya ve Trablusgarp Valisi Osman Mazhar Paşa'ya Afrika'dan yapılan köle ticaretine engel olmaları ve yasağa uymayanları cezalandırmaları emredildi. Kafkas kavimlerini hedef alan ve Karadeniz üzerinden yapılan beyaz köle ticareti ise, 1871 tarihli yasak kararına değin büyük oranlara ulaşmıştı. Batı Anadolu'ya kaçak yollarla getirilen Afrikalı köleler ise karaya yakın adalarda dinlendirilip, besleniyor, iyi para edecek görünüşe geldikleri zaman küçük kayıklarla gece gizlice İzmir yakınlarına çıkarılarak, satılmak için, iç kısımlara yollanıyordu. Yasaklara rağmen köle ticareti engellenemiyordu.¹

İngilizlerin siyahi köle ticaretinin engellenmesi konusundaki ısrarlarının neticesinde, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında, 25 Ocak 1880 tarihinde sekiz maddelik bir sözleşme imzalandı. Sözleşmenin üçüncü maddesine göre Osmanlı Devleti, azat edilen siyahilerden ülkelerine geri dönemeyecek durumda olanları koruyup, gözetip, geçimlerini sağlamaları için gereken işlere yerleştirecekti.²

1882 yılında Şura-i Devlet Tanzimat Dairesi tarafından bir layiha hazırlandı. Layihanın ilk iki maddesine göre, 1857 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda siyahi köle ticareti yasaklandığı için yasağa aykırı olarak alınıp, satılan bütün siyahiler özgürdü. 12. maddede ise ele geçen siyahi kölelerin uygun mahal ve evlere yerleştirilerek, hürriyetnamelerinin verileceği ve onlara geçinebilmeleri için iş bulunacağı yazmaktaydı. 1884'te Bingazi Valiliği, özgürlükleri verilen kölelerin tekrar esarete düştüklerini bildirdi. Hükümet, azat edilen kölelerin orada kalarak kötü duruma düşmemeleri için, erkeklerin askeri bando ve sanayi alaylarına, kadınların da uygun evlere hizmetçi olarak yerleştirilmek üzere İzmir ve İstanbul'a gönderilmelerini istedi.³

2 Temmuz 1890'da, Afrika'dan köle ticaretini men eden Brüksel Kongresi kararları imzalandı. 3 Haziran 1891'de II. Abdülhamid, Osmanlıların istediği bazı değişikliklerin yapılmasıyla kararları imzaladı. Karar metninde yazan konulardan biri de, azat edilen kölelerin hükümet tarafından barınma, beslenme ihtiyaçlarının karşılanması ve geçimlerinin sağlanması idi. Bunun için Bingazi, Trablusgarp, Cidde, Hudeyde, İstanbul ve İzmir'de azat edilmiş kölelerin kalabileceği misafirhaneler kurulması, İzmir'de ise diğerlerinden daha

¹ Abdullah Martal, "Afrika'dan İzmir'e: İzmir'de Bir Köle Misafirhanesi", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, Ankara 2000, s. 172-173.

² Martal, "a.g.m.", s. 174.

³ Martal, "a.g.m.", s. 174-175.

geniş ve merkez konumunda bir misafirhane yapılması karara bağlandı. Aydın valisinin, Dahiliye Nezareti'ne 13 Ocak 1891 tarihiyle gönderdiği yazıda, İzmir'de Karantina semtindeki Mekteb-i Sanayi bitişiğindeki Mekteb-i Sultani binasının öğrenci olmadığı için boş olduğu, bu binanın Mekteb-i Sanayi'ye verildiği takdirde, Mekteb-i Sanayi'nin de siyahi kölelerin misafirhanesi olarak 200 kişiye ev sahipliği yapabileceği de belirtilmekteydi. Şubat 1891'de Meclis-i Vükela ve Meclis-i Mahsus'da alınan kararlardan biri de İzmir'de Mekteb-i Sanayi'nin Mekteb-i Sultani'ye taşınması ve kendi binasının misafirhane olarak kullanılarak başka vilayetlerden gelecek siyahilerin çoğunun bu misafirhaneye nakledilmesi idi.⁴

Mekteb-i Sanayi, 23 Nisan 1891'de yeni binasına taşındı.⁵ Sadrazam ve Yaver-i Ekrem Cevad Paşa, 4 Mayıs 1893 tarihinde Dahiliye Nazırı'na, neden 16.000 lira harcanarak İzmir'de inşa edilmiş olan Ziraat Mektebi'nin açılmayıp, sonradan mektebin, Mekteb-i Sanayi'ye dönüştürüldüğünü sormakta; Mekteb-i Sanayi İzmir için gerekliyse de vilayette öncelikle ticaret vasıtasının toprak mahsulleri olduğunu ve Ziraat Mektebi'nin yeni yöntemle çiftçiliği yatacağı halde bunun kullanılmayarak, okulun Mekteb-i Sanayi'ye çevrilmesi sebeplerinin anlaşılmadığını bildirmekte ve ziraat yapılmasının padişah emri olduğunu belirtmekte, ayrıca Dahiliye Nazırı'nın mektep hakkındaki bilgi ve görüşlerini arz etmesini de istemektedir.⁶ Dahiliye Nazırı ise 9 Mayıs 1893 tarihli cevabında, okulun zaten Ziraat Mektebi olmak üzere yapıldığını belirtmekte, Osmanlı çocuklarının eğitim için yabancı memleketlere gitmelerini önlemek amacıyla büyük şehirlerde Sultani Mektebi yapılması gerektiğinden, İzmir'de 18.000 lira harcanarak Karataş mevkiinde bir Mekteb-i Sultani yapıldığını, fakat mektebin yıllık masrafı karşılanamadığından açılmadığını, askeri idadi olması kararının da Askeri Rüşdiye Mektebi olmadığından uygulanmadığını, Ziraat Mektebi olması fikrinin ise tarım pratiği yaptırılacak arazisinin olmadığından hayata geçirilemediğini ifade etmektedir.

Bu mektep menafi sandıklarının parasıyla yapıldığından, Nafia Nezareti bir ara mektebi satmaya kalkışmış, fakat yerinin uygun olmaması; han, hane ve mağaza haline getirilmeye elverişli olmaması sebebiyle satılamamıştır. Boş kalan bina, bir süre geçici askeri hastane olarak kullanılmış, sonunda boş kalmaması ve harap olmaması için bitişiğinde bulunan ahşap Mekteb-i Sanayi'nin harap olması nedeniyle, Mekteb-i Sanayi bu binaya taşınmış, eski Mekteb-i Sanayi ise Afrika'dan gelecek siyahi esirler için misafirhane haline getirilmiştir. Mektebe de padişahın adı verilerek "*Mekteb-i Sanayi-i Hamidiye*" denmiştir.⁷ Yerel basında ise okul binasının Ziraat ve Ticaret Mektebi olarak kurulmak üzere inşa edildiği yazmaktadır.⁸

⁴ Martal, "a.g.m.", s. 171-176.

⁵ *Hizmet*, Sayı: 447, Yıl: 1891, s. 1.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 33, Gömlek No: 40.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 33, Gömlek No: 40.

⁸ *Hizmet*, Sayı: 3, Yıl: 1886, s. 1.

Sonuçta Mekteb-i Sultani, Askeri İdadi, Ziraat Mektebi ve yerel basına göre de Ziraat ve Ticaret Mektebi, geçici Askeri Hastane olması düşünülen okul, Mekteb-i Sanayi-i Hamidiye olmuş; Mekteb-i Sanayi'nin eski binası ise Afrika'dan gelecek siyahi esirler için misafirhane haline gelmiştir.

1. Kimsesiz ve Muhtaçların Kabulü

Mektebe Mart ve Ağustos aylarında, mezun edilmiş öğrenci kadar öğrenci alınmaktaydı.⁹ Bu durum, Vilayet Salnamesi'nde şöyle ifade edilmektedir: “Mektebe şakird kabulü her sene Mart ve Ağustos aylarına münhasır olmağla müddet-i nizamiyesi hitam bulup, çıkanların adedi nisbetinde yeniden kabul olunacak çocuklar zikr olunan aylarda muamele-i lazimesi bi'l-icra kayd ve kabul olunur.”¹⁰ Bununla beraber “mektebe kabul olunacak şakirdan bakes olmağla beraber vücudu illetten salim ve sini 12'den dun ve 13 yaşından efsun olmamak lazımdır.”¹¹ Yani kimsesiz, hastalığı olmayan, yaşı da 12 ile 13 arasında olan çocuklar mektebe girebilmektedirler.

Burada yetim çocuklar tahsil görmekteydi.¹² Okula kabul şartlarının genel olarak yukarıda verilenler olmasına rağmen, zaman zaman bu şartlarda esnemelerin de olduğu görülmekteydi. Örneğin, 1892 yılında Aydın Vilayeti Valisi Abdurrahman Paşa, okuldaki 10'ar, 12'şer yaşlarındaki yetimlerin ürettiklerinden bahsetmekte,¹³ 1895 yılında 11 yaşındaki bir öğrencinin, vali karşısında nutuk okuması yerel basında yer almaktaydı.¹⁴ 1913 yılında ise, nahiye müdürü olan babasının maaşı on kişilik ailesinin geçimini sağlayamadığı için Mekteb-i Sanayi'ye kayıt olmak amacıyla Selanik'in Karacaabad Kazası Merkez Rüşdiyesi mezunlarından İstanköylü Mehmed Neşet, bir dilekçe yazmıştır. Kendisi, 1912 yılında İttihad ve Terakki Mektebi'ne kayıt olmak üzere Selanik'e gitmiş, fakat Maarif Nezareti'nin Dahiliye Nezareti'ne ilettiği üzere, buradaki mektep binası önce hastane olarak kullanılmış, sonra da Yunan işgaline uğramıştır. Mehmed Neşet, babası ile İstanbul'a gelmiş, kendisinin sanayi mekteplerinden birine kabulü Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne iletilmiş, alınan cevapta ise sanayi mekteplerine öğrenci kabulünün müsabaka ile Ağustos başlarında olduğu belirtilmiş, öğrencinin müsabaka sonrası kayıt yaptırması için beklemesi veyahut sanayi mekteplerinden birine yollanması gereği ifade edilmiştir. Maarif Nezareti de durumun neticelendirilmesini istediğinden ve Mehmed Neşet de İzmir Sanayi Mektebi'ne kayıt yaptırmak istediğinden, kendisi bu okula yollanmıştır. Bu konuda gereğinin yapılması için Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne 4 Haziran 1913 tarihinde bir pusula yollanmıştır.¹⁵

⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1311, s. 134.

¹⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1311, s. 134.

¹¹ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1312, s. 153.

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Parakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratu (Y.PRK.UM), Dosya No: 25, Gömlek No: 10.

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Parakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratu (Y.PRK.UM), Dosya No: 25, Gömlek No: 10.

¹⁴ Ahenk, Aded: 1, Yıl: 1895, s. 2.

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye İdare Kısmı Evrakı (DH.İD), Dosya No: 26-2, Gömlek No: 30.

Buradan anlaşıldığı üzere, Mehmed Neşet kimsesiz değildir. Rüşdiye me-zunu olduğundan yaşının tuttuğu da söylenemez ama muhtaç durumdadır. Mehmed Neşet özel durumundan dolayı, İzmir Sanayi Mektebi'ne gereğinin yapılması için yollanmıştır. Fakat 1913 yılı itibariyle sanayi mekteplerine sınavla ve Ağustos başlarında öğrenci alındığı da ortaya konmaktadır.

2. Eğitim, Üretim ve İş İmkânı

1895 yılında Aydın Vilayeti Valisi Hasan Fehmi Paşa'nın karşısında 11 yaşındaki İzmir Mekteb-i Sanayi öğrencisi Hamdi'nin kusursuz ve eksiksiz bir şekilde nutuk okuması, valinin, sokaklarda bırakılmayan çocukların bu okul sayesinde bu dereceye geldiğini, küçük çocuğu herkesin ibret alması gerektiğini ifade etmesine vesile olmuştur.¹⁶ Vali, "Gerekirse az yemeli, kirli giymeli fakat çocukları okutmalısınız."¹⁷ der.

Bu okulda, 5 yıllık eğitim süresini bitiren öğrenciler, sınavla diplomalarını almaktaydılar. Mezun olanlar isterlerse mektepte, isterlerse mektep dışında çalışabilmekteydiler.¹⁸ Okulda kunduracı, kundura makinecisi, marangoz, demirci, dokumacı, terzi, çorapçı, çulha, mürettib, mücellid, kaliçeci meslekleri öğretilmekteydi.¹⁹ Ayrıca öğretmenleri Avrupa'dan gelmiş olan musiki takımının bilgisi ise herkesin beğenisini kazanmaktaydı.²⁰ Bu takım, 80 kadar parça bilmekteydi.²¹

Bu okulda "her sanat için müteaddid odalar olduğu gibi müşterilere mu-cib-i suhulet olmak üzere terzihane ve kundurahane ile dökümhane ve çorap-hanenin Kemeraltı Caddesi'nde mahsus dükkanları olduğundan her nevi elbise ve ayakkaplarının ve dokumaya mahsus eşyanın ve çorabın en nefisleri diğer dükkanlara nisbetle daha ehven olarak satılmaktadır. Demir muamelatıyla marangozluğa müteallik eşyanın depoları ıslahhane dahilindedir."²²

Anlaşıldığı üzere, mektebin ürünlerinin satıldığı Kemeraltı'nda dükkanlar bu-lunmakta ve ürünler diğer dükkanlara nazaran daha uygun fiyata satılmaktaydı.

Okulun demircilik kısmının öğrencileri Şirket-i Hamidiye Fabrikası'nda ve okulda çalışabilmekte; mürettiblik ve mücellidlik eğitimi alan öğrenciler vilayet matbaasında staj görmekte; kunduracılık, marangozluk, demircilik, dökmeçilik, terzi sanatları, şartlı, mukaveleli ve kar ve zararı kendilerine ait olarak birer esnaf usta aracılığıyla icra edilmekte; musiki dersinden başka öğrenciye gösterilen sanayiden çorap, çulha ve kaliçe kısımları doğrudan okul hesabına işlettilmekteydi.²³

Kunduracıların, mektep içindeki atölyeden başka, müşterilere kolaylık ol-ması için Kemeraltı'nda özel bir deposu da vardı. Çoraphane, Avrupa ürünleri

¹⁶ Ahenk, Aded: 1, Yıl: 1895, s. 2.

¹⁷ Ahenk, Aded: 1, Yıl: 1895, s. 2.

¹⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1304, s. 82-84.

¹⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1307, s. 271.

²⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1306, s. 51.

²¹ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1304, s. 83.

²² Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1304, s. 83.

²³ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1307, s. 274.

ayarında üretim yapmakta, mülkiye ve askeriye için her çeşit elbise de ter-zihanede yapılabilmekteydi. Çulha tezgâhlarında havlu, peştamal vb. üretilmekteydi. Kalıçecilik henüz oluşturulmuş olup, biri Gördes diğeri Kula kari dokumaya mahsus iki büyük tezgâh vardı. Ürünlerin kıymetine göre rağbetin fazla olması, yakında gereği kadar tezgâhın ilave edileceğini göstermekteydi.²⁴

Mal üretebilecek seviyeye gelmiş öğrencilerin bazılarının, ustaların yanında günlük veya aylık uygun ücretle çalışabildiklerini ve bu kazandıkları paraların mektepten ayrıldıklarında kendilerine verilmek üzere mektep sandığında biriktirildiğini ise 1891 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nin şu satırlarında görmekteyiz:

“Sanayi-i sairede istihdam olunanlar meyanında dahi mensub olduğu sanata aid mamulati başlı başına meydana getirecek derecede iktisab-ı malumat etmiş olanlar bulunduğundan o misüllülerin bazılarına ustalar taraflarından yevmiye ve bazılarına mahiye itibariyle münasib miktar ücret verilmekte ve bu paralar mektebden hin-i ihraclarında yedlerine ita kılınmak üzere mektep sandığında teraküm ettirilmektedir.”²⁵

1892 yılında, okulda, öğrencilerin padişaha yakışır şekilde eğitim alıp, hizmet edebilmeleri için harcanan gayret ile iyice ilerletilmiş olan sanayinin eserlerinden olup, yeni bir tarz ile döşemelik kumaş üretildiği anlaşılmaktadır. Bu kumaş, yetimlerin el emeğinin ürünüdür ve seçilmiş bazı bölümleri padişaha sunulmak üzere İstanbul'a yollanmıştır.²⁶ Aydın Vilayeti Valisi Abdurrahman Paşa'ya göre, padişahın yetimseverliği ile şereflenen Mekteb-i Sanayi ürünlerinin bu dereceye kadar ilerlemeleri yine padişah sayesinde olmuştur.²⁷

Anlaşıldığı üzere, mektepte yetim çocukların ürettiği kumaş, padişaha arz edilebilecek seviyede kaliteli ve padişah da okulu desteklemektedir.

Mektepten yetişen öğrenciler yine mektepte öğretmenlik ve ustalık yapabilmekteydiler. Örneğin, okulun 1894 yılındaki Rumca öğretmeni ve çorap ustası buradan mezundu.²⁸ Buradaki öğrenciler, Mücellid Hasan Efendi'nin yaptığı gibi, Kemeraltı'nda kendi dükkanlarını da açabilmekteydiler.²⁹

Türkçe okuma ve yazmanın zorunlu olduğu bu okulda dersler, muvazzaf öğretmenler tarafından verilmekte ve fahri olarak devam eden Rum ve Ermeni öğretmenler aracılığıyla da Hıristiyan öğrenciler ile beraber istekli olan diğer öğrencilere de haftada üç gün Rumca veya Ermenice ders verilmekteydi.³⁰ Ayrıca Hıristiyan öğrencilere mezhepsel vazifeleri de öğretilmekteydi.³¹ 1891 yılında, mektepte 115 Müslüman, 10 Rum, 6 Ermeni ve 5 Musevi olmak üzere

²⁴ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1307, s. 275.

²⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1307, s. 275.

²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Parakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratu (Y.PRK.UM), Dosya No: 25, Gömlek No: 10.

²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Parakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratu (Y.PRK.UM), Dosya No: 25, Gömlek No: 10.

²⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1312, s. 148-149.

²⁹ Ahenk, Aded: 83, Yıl: 1895, s. 4; Ahenk, Aded: 84, Yıl: 1895, s. 4.

³⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1307, s. 276.

³¹ Aydın Vilayeti Salnamesi, Yıl: 1311, s. 134.

toplam 136 yetim eğitim görmekteydi. Yine bu yıl mektebin idaresiyle görevli Komisyon Heyeti'ndeki 5 kişiden 3'ü, okulda bulunan 24 öğretmen ve zanaat-kardan 10'u gayrimüslimdi. Öğrencilerin terbiyeleri, konuşmaları, davranış-ları, her türlü hal ve hareketleri gayet iyiydi.³²

1895 yılında okulun eğitim süresi 7 yıla çıkarılıp, Fransızca dersi de müf-redata eklendi.³³ 1896 yılında 3'ü ilkokul, 4'ü ortaokul olmak üzere, eğitim süresi 7 yıl olarak gözükmekteydi.³⁴

1899 yılında ise ilk sene ders, diğer 5 sene hem ders hem sanat, son sene de sanayi olmak üzere eğitim süresi yine 7 yıldır.³⁵ 1908 yılında okuldaki zanaatlar arasında daha önce olmayan demir tornacılığı, levhacılık, tesviyecilik ve ahşap tornacılığı bölümleri de vardı. Ayrıca Darülsanayi binası yapılmıştı. Bunun için-de zanaat atölyeleri ile beraber okul ürünlerinin sergilendiği bir kısım da vardı.³⁶

Anlaşıldığı üzere, sokakta kalmaktan kurtarılan kimsesiz ve yetim çocukla-rın, aldıkları eğitim sayesinde, terbiyeli, ahlaklı, İzmir'in zanaat erbabı ve öğret-menleri olarak topluma kazandırıldığı yer, İzmir Hamidiye Sanayi Mektebiydi.

3. Okulda Yolsuzluk İddiaları

Hamidiye Sanayi Mektebi hakkındaki ilk yolsuzluk ithamı, 5 Kasım 1900 tarihinde, on günden beri İzmir'de bulunan, padişaha sadık bir şahsın, sa-raya yolladığı jurnal ile ifade bulmaktadır. Bu jurnalde mektebin fahri nazırı Ahmed Esad Efendi ile valinin oğlu Said Bey'in mektep için düzenlenen piyan-gonun hasılatının 10.000 lira kadarını gasp ettiklerinin halk arasında konu-şulduğu belirtilmekte ve padişahın adaleti istenmektedir.³⁷

5 Ocak 1902 tarihi itibarıyla, Ahmed Esad Efendi, mektebin fahri nazırı de-ğildir, çünkü bu tarihte Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen ev-rakta, "İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Nazır-ı Fahrisi Sabık Ahmed Esad Efen-di" ifadesi yer almaktadır. Bu evrakta, Ahmed Esad Efendi'nin para çalmasın-dan dolayı, hakkında kanun dairesinde muamele edilerek, zimmetine geçirmiş olduğu 1.000 liranın temin edilmesi ve mektebin ziyana uğratılmasına izin ve-rilmemesinin 7 Temmuz 1901 tarihli telgrafla ifade edildiği hatırlatılmaktadır.³⁸

Ahmed Esad Efendi'nin savunması alınmıştır. Fakat Ahmed Esad Efen-di, soruşturma yapılmadan azledildiğini ve gerek mektep, gerekse piyango işlerinde görevi kötüye kullanma durumunun olmadığını, bir akçe dahi al-madığını, bir memur aza ile veya İzmir Komutanı'nın başkanlığında adliye memurlarından oluşan bir heyet ile gerekli soruşturmanın yapılmasını iste-mektedir. Bu konudaki arzuhali, iki telgraf ile Dahiliye Nezareti tarafından

³² *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1307, s. 270, 271, 276.

³³ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1312, s. 150; *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1313, s. 127-133.

³⁴ *Şule-i Edeb*, No: 5, Yıl: 1312, s. 78-79.

³⁵ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1317, s. 99-103.

³⁶ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1326, s. 151-154.

³⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Parakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller Tasnifi (YPRK.AZJ)*, Dosya No: 41, Gömlek No: 16.

³⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2520, Gömlek No: 33.

Aydın Vilayeti'ne gönderilmekte ve hukukun korunması için gereğinin yapılması istenmektedir.³⁹

15 Şubat 1902 tarihli, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî'nden, Aydın Vilayeti'ne yazılan evrakta, İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi Nazır-ı Sabıkı Ahmed Esad Bey'in mektep yararına çekilen piyango'nun 97 numaralı biletine isabet eden ikramiyeyi alarak kumarda harcadığını itiraf ettiği ve bilet sahibinin de mahkemeye başvurduğu, verilecek hükme göre gereğinin yapılmasının Aydın Vilayeti Meclis İdaresi'nce kararlaştırıldığı ve bu durumun da 16 Ocak 1902 tarihinde Aydın Vilayeti tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildirildiği belirtilmektedir. Dahiliye Nezareti, hükümetin kefaleti ile düzenlenen piyango'nun ikramiyelerinin zimmete geçirilmesinin, vazife ve emniyeti kötüye kullanmak olduğunu ifade ederek, Ahmed Esad Bey hakkında kanuni takibatın ertelenmesi için kanuni bir sebep yok ise hukuk-ı umumiye davasının açılmasını ve bu kötüye kullanımın, mektep için ortaya çıkardığı itibar zedelenmesine izin verilmemesini istemektedir.⁴⁰

Bu yazışmadan çıkan sonuçlar ise şöyle sıralanabilir:

- 1- Yetim ve kimsesizler mektebinin piyango sununun ikramiye parası kumarda harcanmıştır.
- 2- Dahiliye Nezareti, mektebin itibarının kurtarılmasını istemektedir.
- 3- Hükümetin kefaleti ile piyango düzenlendiğinden, aslında hükümetin itibarı da zedelenmiştir.

18 Nisan 1902'de, Aydın Vilayeti, Yıldız Sarayı'na Ahmed Esad Efendi'nin mektebin mührünü kötüye kullanarak, mektebin bankadaki parasından, 1.600 lirasını alıp, kumarda kaybettiğini itiraf ettiğini yazmaktadır. Ayrıca bu kişinin Yunanistan ve Mısır'a firar edebileceği, dönüşünü de bazı şartlara bağlayabileceği; bu yüzden de İstanbul'a ya da başka bir yere gönderilmeyecekse, sahilden uzakta bulundurulması arz edilmektedir. Ahmed Esad Efendi, 18 Mart 1903 itibarıyla İzmir'de mecburi olarak ikamet ettirilmekte, İstanbul'daki makamlara da mektebin piyango gelirinden çaldığı 2.000 kuruş liranın soruşturulmasından kurtulmak için telgraflar çekmektedir. Aydın Vilayeti Valiliği de bu şahsın başka bir vilayete gönderilmesini, hiç olmazsa vilayet içinde başka bir sancağa sürgün edilmesini Sadaret'e arz etmektedir.⁴¹

Yani vali, en azından Ahmed Esad Efendi'nin İzmir'de ikamet etmemesini istemektedir.

Sonuçta, Hamidiye Sanayi Mektebi'nin fahri nazırlığını yapmış olan Ahmed Esad Efendi hakkındaki itham ve ifadeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Valinin oğlu ile beraber piyango hasılatından 10.000 lira gasp edilmesi.
- 2- 1.000 lirayı zimmetine geçirmesi.
- 3- İzmir'de zorunlu ikamete mecbur bırakılması.

³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2520, Gömlek No: 33.

⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2588, Gömlek No: 104.

⁴¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Tasnifi Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (YEE.KP)*, Dosya No: 18, Gömlek No: 1755.

4- Savunmasının alınıp, azledilmesi fakat soruşturma yapılmadan azledildiğini iddia etmesi.

5- Okul adına düzenlenen piyango biletine isabet eden ikramiyeyi kumarda harcaması ve bunu da itiraf etmesi.

6- Okulun mührünü kullanarak okulun bankadaki parasından 1.600 lira alıp, kumarda kaybetmesi, bunu da itiraf etmesi.

7- Valinin de en azından İzmir'den gitmesini istemesi.

Yetim ve kimsesizleri hayata hazırlayan, onları meslek sahibi yapan, onlara iş imkanı tanıyan ve padişahın adını taşıyan bu okuldaki yolsuzluk itham, ifade ve yazışmaları okulun kuruluş felsefesindeki ulvi amaçları ile ne kadar da tezat durmaktadır!

Bunlarla beraber, 19 Mayıs 1900 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Aydın Vilayeti'ne gönderilen evrakta, padişah emri gereğince, Ahmed Esad Efendi'ye maaşıyla ilgili olarak 2.221 kuruşun ödenmesi bildirilmektedir.⁴² Yani Osmanlı Devleti, zimmetine para geçirmek ve okulun paralarını kumarda kaybetmekle itham edilecek olan Ahmed Esad Efendi'ye ödenmesi gerekeni son kuruluşuna kadar ödemektedir.

Okulun gelirlerinin, yine başkalarının da zimmet konulu yazışmalarında geçtiği aşıkardır. Örneğin 2 Mayıs 1907 tarihinde, Hamidiye Sanayi Mektebi eski baş katibi İbrahim tarafından Şura-i Devlet İstinaf Mahkemesi Riyaseti'ne gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre, okulun sandık emini Hüseyin Avni Efendi'nin, mektebin gelirlerinden 15.900 kûsur kuruşu zimmetine geçirdiği ve bu konuda Baş Katib İbrahim Efendi'nin de müsamaha gösterdiği gerekçesiyle bu hareketin karşılığı olarak Ceza Kanunnamesi'nin 90. maddesi gereğince, her ikisinin de altışar ay süreyle memuriyetten uzaklaştırılmasına ve üçer ay hapislerine ve 15.900 kûsur kuruşun da Hüseyin Avni Efendi ile İbrahim Efendi ve kefillerinden tahsiline dair Aydın Vilayeti İdare Meclisi tarafından bir karar verilmiştir. İbrahim Efendi de bu karara karşı istinaf davası açmış, bunun üzerine Şura-i Devlet İstinaf Mahkemesi'nde dava yeniden görüşülmüş ve davanın idare meclisinin vazife alanı içinde olduğuna ve İbrahim Efendi'nin ortaya koyduğu sebepler ulaşmadığından ret ile usul ve kanuna uygun görülen ilk hükmün tasdikine karar verilmiştir. Karara karşı görüşte olan İbrahim Efendi, kararın, Şura-i Devlet Temyiz Mahkemesi'nde görüşülmesini ve temyiz edilmesini istemektedir. İbrahim Efendi burada kendi gerekçelerini yazacağını bildirmekte ve mahkeme masraflarının da mektep idaresine yüklenmesini istemektedir.⁴³ Anlaşıldığı üzere, bu sefer de zimmete geçirildiği ifade edilen miktar 15.900 kûsur kuruş olup, yine okulun memurları davada sanıktır.

4. Okulun Gelirleri ve İltimaslar

Vilayet İdare Meclisi, Tuna Vilayeti ıslahhanelerini örnek alarak, okula gelir sağlamaya çalışmıştır. Tuna Vilayeti ıslahhaneleri okula ait gayrimen-

⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2347, Gömlek No: 17.

⁴³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Şura-i Devlet (ŞD)*, Dosya No: 1426, Gömlek No: 10.

kuller, mahkeme harçları, öğrencilerin ürettikleri ve halkın yaptığı yardımlar sayesinde gelir kaydetmekteydi.⁴⁴ Miri emlaktan Kadife-i Kebir Çiftliği'nin yarısı ve İzmir'de satış mağazası okula verildi.⁴⁵ Bununla beraber, 1880 yılında, Aydın Gazetesi'nin geliri de okula aitti.⁴⁶ Aynı yıl, okulun mülklerinden yıllık 96.805 kuruş gelir kaydedilmekteydi.⁴⁷

1891 yılı itibariyle, okulun belli başlı gelir kaynakları İzmir'de bir han, 20 mağaza ve dükkan, Tire'deki Kadife-i Kebir Çiftliği'nin yarım hissesi, Balçova'daki ılıca, birkaç parça bağ ve tarla kirası olup, gelir ile gider arasında 700 liralık bir açık bulunmaktaydı. Bu açığın bir kısmı hayır sahiplerinin yardımları ile kapatılmakta, bir kısmı da ertesi seneye devredilmekteydi. 1889 yılında düzenlenmiş olan piyango'nun okula kalan 2.500 lirasının bir bölümüyle "Agamemnon Kaplıcaları" adıyla bilinen ve harap durumda bulunan maden suları bölgesinde, okula gelir elde edilmesi için, oteller, köşk, banyo, gazino, lokanta inşasına girişildi. Buranın okula yıllık katkısı 400 lira olup, bu gelirin yakın dönemde iki katına çıkması beklenmekteydi.⁴⁸

1893 yılı Mart'ında Aydın Vilayeti'ne bağlı belediyelerin gelirlerinin %2'sinin okula bırakılması, padişah tarafından emredildi. Bu, gelirlere 800 liranın daha eklenmesi demekti.⁴⁹

1895 yılında Karataş'ta Tiyatr Barita'da sergilenen oyundan elde edilen gelirin 3.647 kuruşu okula ayrıldı.⁵⁰ Yine aynı yıl, okulun deniz hamamlarından da para kazandığı, yerel basında yer bulmaktadır. Bu hamamlarda bir aylık abonelik 35 kuruş gümüş mecdi, 2. derece 30 kuruş, takımsız ise 12,5 kuruştur.⁵¹

1898 yılında, okulun gelirleri giderlerinden fazla bir hale geldi.⁵² Bir yıl sonra okulun gelir kalemleri içerisinde vilayet matbaası ve Şirket-i Hamidiye gelirlerinden hisse de gözükmekteydi.⁵³ 1899 yılı itibariyle miktar olarak belirli olmayan bu hisse,⁵⁴ 1908 yılında vilayet matbaasının fazla gelirleri ile Hamidiye vapurlarının hasılatının yıllık 6/100'lük faizi ödendikten sonra geriye kalanın 15/100'ü olarak ifade edilmekteydi.⁵⁵

1905 yılında Vilayet Valisi Kamil Paşa'nın, mektebin gelirlerini arttırmak için hükümetten izin alması sonucu düzenlenen piyango'nun ise beş-altı sene den beri şimdiye kadar devam ettiği ve bu sayede piyangodan mektebin payına

⁴⁴ Gülnaz Koyuncu, *İzmir Sanayi Mektebi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1993, s. 19.

⁴⁵ Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 189.

⁴⁶ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1297, s. 80.

⁴⁷ Tutsak, a.g.e., s. 189.

⁴⁸ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1307, s. 272-274.

⁴⁹ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1311, s. 131-134.

⁵⁰ *Ahenk*, Aded: 49, Yıl: 1895, s. 1.

⁵¹ *Ahenk*, Aded: 38, Yıl: 1895, s. 2.

⁵² *Ahenk*, Aded: 675, Yıl: 1898, s. 1.

⁵³ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1317, s. 103.

⁵⁴ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1317, s. 103.

⁵⁵ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1326, s. 154.

düşen miktarla birkaç parça daha mektep için gelir elde edildiği bilinmekteydi.⁵⁶ Piyangodan elde edilen gelirle, mektebin bitişiğinde yatakhane ve yemekhanesi olan bir bina yapılmış, kalan parayla da sanayi şubelerinin eksiklikleri tamamlanmıştır.⁵⁷ Okula gelir getiren piyango biletlerinin satışının artırılması için, bileti devamlı alanlara, biletlerin indirimli verildiği de görülmekteydi. Örneğin 1904 yılında, üçüncü çekilişi için düzenlenen piyango biletinin 1/8'inin fiyatı 1,5 meciydi idi. Fakat başından beri alanlar için bilet fiyatı yarım meciydi idi.⁵⁸ Okulun piyangosu İzmir ve havalisinde çok rağbet görmekteydi.⁵⁹

1908 yılında Acem Hanı, Akkaş Hanı ve Küçük Han, Tire'deki Kadife-i Kebir Çiftliği'nin yarım hissesi, Seferihisar'daki Galinos Çiftliği ve Narlıdere civarında Hamidiye Ilıcaları ve yine orada birtakım tarla ve bağ kira gelirleriyle 22 parçadan ibaret olan gelirlerin sairesi merkez ve çevre belediyelerin gelirlerinden ayrılan meblağ ile hayır sahiplerinin yardımları, vilayet matbaasının fazla gelirleriyle Şirket-i Hamidiye vapurlarının imtiyaz dahilinde olan iskelelerinden elde edilen hasılatın hissesinin 6/100 oranındaki faizleri ödendikten sonra geriye kalanın 15/100'ü okulun gelir kaynaklarıydı.⁶⁰ Aynı yıl, okulun bahçesinde mektebe gelir getirmesi için, sadece Türk kadınlarının girebildiği bir sinema açıldı.⁶¹

Anlaşıldığı üzere, Vilayet İdare Meclisi'nin çabalarının da üstünde piyango, tiyatro, sinema, belediyeler, deniz hamamları, Şirket-i Hamidiye ve vilayet matbaasından da okula gelir kaydedilmiştir. Tüm bu gelirlerin izne bağlı olduğu düşünüldüğünde, Padişah II. Abdülhamid'in kendi adını taşıyan bu yetim ve kimsesizlerin eğitim gördüğü mektebe ayrıca ilgi gösterdiğini söylemek, herhalde yanlış olmaz.

Okul için yurt dışından getirilen eşyadan vergi alınmadığını da görmekteyiz. Bu anlamda diğer sanayi mekteplerine olduğu gibi İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi'ne de iltimas gösterilmiştir. Örneğin İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi için Avrupa'dan getirtilip, Aydın Vilayeti'nden gönderilmiş kararname üzerine vergisiz olarak gümrükten geçirilen, teferruatıyla bir adet "*planya makinesi*" için düzenlenen defterin gönderildiği, İzmir Rüşumat Nezareti'nden gelen yazıyla bildirilmiş ve bu gibi sanayi mektebi ve ıslahhane adına gelecek eşya ve malzeme, yerel hükümetten alınacak kararname ile vergisiz olarak geçirildikten sonra, usulünce padişah iradesi çıkarılmak üzere bir defterinin takdimi, cevap olarak gelen 4 Mart 1903 tarihli Sadaret yazısıyla emredilmiştir. Bu yüzden, İzmir Rüşumat Nezareti'nden gönderilen defter zarf içine konularak, 20 Ekim 1903 tarihinde Rüşumat Emni imzasıyla Sadaret'e arz edilmiştir.

⁵⁶ Cevad Sami - Hüsnü, *Aydın Vilayeti-i Celilesinin Ahval-i Tabiiyye, Ziraiyye, Ticariyye ve İktisadiyye Vesair Ahvalinden Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsal-i İktisad*, Keşişyan Matbaası, İzmir 1323, s. 167.

⁵⁷ M. Kamil Dursun, *İzmir Hatıraları*, Yayına Hazırlayan: Ünal Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s. 24-25.

⁵⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Parakende Evrakı Maarif Nezareti Maruzatı (YPRK.MF)*, Dosya No: 5, Gömlek No: 7.

⁵⁹ Nail Morali, *Mütarekede İzmir*, Yayına Hazırlayan: Erken Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002, s. 35.

⁶⁰ *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1326, s. 153-154.

⁶¹ Tutsak, *a.g.e.*, s. 190.

Sadrazam Ferid Paşa tarafından, konu 1 Kasım 1903'te saraya arz edilmiş, konuya dair, Padişah II. Abdülhamid'in iradesi ise 3 Kasım 1903'te çıkmıştır.⁶²

Aydın Vilayeti İdare Meclisi'nin 448 numara ve 13 Temmuz 1903 tarihli kararnameyi gereğince vergisiz olarak geçirilen eşya ise Livurpul'dan "Şerburak" adlı İngiliz vapuruyla 1, 2, 3 numaralı J W S markasıyla, üç kısım halinde, 9 Temmuz 1903'te getirilen planya makinesidir.⁶³

Okul hakkında gösterilen diğer bir iltimasa dair bir başka örnek ise şöyledir: Rüsumat Emaneti'nden Şura-i Devlet'e havale edilen 29 Kasım 1904 tarihli ve 415 numaralı tezkere ile zarf içindeki defter, Tanzimat Dairesi'nde okunmuştur. Tezkerede, İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi için Trieste'den getirilen, Aydın Vilayeti Meclis İdaresi'nin mazbatasını gereğince geçirilmiş, iki sandık müzik alet ve edevatının cinsi ve miktarı beyan edilmekte olup, İzmir Rüsumat Nezareti'nden gönderilen defter yollandığından ve bu gibi mektepler için getirilecek malzeme ve eşyanın muafiyet miktarı konusunda ve diğer konularda kötü kullanıma yer bırakmamak ve geçirilişini de ertelememek üzere yerel hükümetten alınacak mazbata üzerine gümrükten vergisiz olarak geçirildikten sonra, usulünce, padişah iradesi çıkarılmak üzere bir adet defterinin gönderilmesi Şura-i Devlet kararı olduğundan, gereğinin yapılması istenmektedir. Konuya dair padişah iradesi çıktığı takdirde iki sandık müzik alet ve edevatının gümrüksüz olarak geçirilme konusunun Rüsumat Emaneti'ne tebliğ edilmesine, 17 Ocak 1905 tarihinde, Şura-i Devlet Tanzimat Dairesi'nde karar verilmiştir. Konu, 23 Ocak 1905'te Sadrazam Ferid Paşa tarafından saraya arz edilmiştir. 29 Ocak 1905 tarihinde ise Rüsumat Emaneti'nin Şura-i Devlet'e havale edilen tezkeresi üzerine, Tanzimat Dairesi'nden düzenlenip, arz edilen kararnamede, İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi için Avrupa'dan getirilen müzik alet ve edevatının emsali gibi gümrükten vergisiz olarak geçirilmesi konusunun, Rüsumat Emaneti'ne tebliğ edilmesi hususunda padişah iradesi çıkmıştır.⁶⁴

Aydın Vilayeti İdare Meclisi'nin 345 numaralı ve 29 Ağustos 1904 tarihli kararnameyi gereğince gümrükten vergisiz olarak geçirilen eşya ise 106 adet halinde ve iki sandık içinde mektep için müzika alet ve edevatı olup, FK markası ile 5339/5340 numarasıyla Trieste'den, Tazbura Nemçe vapuruyla gelmiş ve gümrükten 31 Ağustos 1904'te geçirilmiştir.⁶⁵

Anlaşıldığı üzere, mektep için getirilecek eşya sebebiyle önce yerel hükümetten mazbata alınmakta ve eşya gümrüksüz olarak geçirilmekte, sonra padişah iradesi çıkarılmaktadır. Böylece hem kötüye kullanılma durumu engellenmiş, hem de eşyanın geçirilişi ertelenmemiş olmaktadır. Bununla beraber bu iltimaslar Osmanlı Devleti'nin, tabii ki diğer sanayi mektepleriyle beraber, İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi'ne karşı göstermiş olduğu özel ilginin de ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır.

⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Rüsumat (İ.RSM)*, Dosya No: 18, Gömlek No: 1321/Ş-3.

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Rüsumat (İ.RSM)*, Dosya No: 18, Gömlek No: 1321/Ş-3.

⁶⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Rüsumat (İ.RSM)*, Dosya No: 21, Gömlek No: 1322/ZA-7.

⁶⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Rüsumat (İ.RSM)*, Dosya No: 21, Gömlek No: 1322/ZA-7.

5. Osmanlı'dan Günümüze İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okul, "İzmir Sanatlar Mektebi" olarak anılmaktaydı.⁶⁶ Okul, 1927 ve 1928'de Beynelminel Birinci ve İkinci 9 Eylül Sergileri'ne ev sahipliği yaptı ki, bu sergiler daha sonra Uluslararası İzmir Fuarı'na dönüşmüştür.⁶⁷ Milli Piyango'nun ve İzmir Enternasyonal Fuarı'nın tohumlarının atıldığı bu okul,⁶⁸ 1931 yılında, İzmir Bölge Sanat Mektebi haline geldi. 1943 yılında ise "Mithatpaşa Erkek Sanat Okulu" adını aldı. Kısa bir süre sonra enstitü haline gelerek, Mithatpaşa Erkek Sanat Enstitüsü'ne dönüştü.⁶⁹ 1974-1975 öğretim yılından itibaren "Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi" olarak anılmaya başlandı.⁷⁰ 1997 yılında yanan okul,⁷¹ yeniden aynen inşa edildi.⁷² Okul, bugün, Konak Mithatpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak hizmet vermektedir.

Sonuç

İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi, eski binası köle misafirhanesi olarak kullanılan, kimsesiz ve muhtaç çocukların kabul edildiği ve bu çocukların hayata hazırlanıp, meslek sahibi yapılp, iş imkanı tanındığı, böylece sokakta kalabilecek durumda olan çocukların kendilerine, millete ve devlete faydalı birer birey haline getirilerek topluma kazandırıldığı, İzmir'in ekonomik hayatına katkı sunan; musiki takımı, üretim atölyeleri, müslim ve gayrimüslim yetimlerin beraber eğitim görmesi ve gayrimüslim yetimlerin kendi dil ve dinlerini de öğrenebilmesi, müslim ve gayrimüslim idarecilerin beraber yönetmesi ve yine müslim ve gayrimüslim öğretmen ve zanaatkarların beraber eğitim vermesi ile bilinen, İzmir'in zanaat hayatına kalifiye eleman yetiştiren fakat gelirlerinin gasp edilmesi ithamıyla bazı kişilerin yolsuzluk soruşturmalarına da sahne olan; Aydın Vilayeti valilerinin, Osmanlı hükümetinin ve padişahın desteğini alıp, gelirleri ve kendisine tanınan iltimaslarla özel olduğu hissettirilen bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır.

Müslümanların, Hıristiyanların, Musevilerin, Şarkın ve Garbın, Ermenilerin, Rumların ve Yahudilerin yan yana görüldüğü,⁷³ değişim sürecinde Anadolu'nun Akdeniz havzasına açılan kapısı olan İzmir'de, Hamidiye Sanayi Mektebi'ni anlamadan, İzmir'in sosyo-ekonomik yapısına bir projeksiyon tutmak, hele hele İzmir'in eğitim tarihini anlamaya çalışmak oldukça zor olacaktır.

Kaynaklar

Arşiv kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye İdare Kısmı Evrakı (DH.İD)*, Dosya No: 26-2, Gömlek No: 30.

⁶⁶ Koyuncu, *a.g.t.*, s. 21.

⁶⁷ Yaşar Aksoy, *5000. Yılında İzmir*, Ercan Kitabevi, İzmir 2000, s. 89.

⁶⁸ Deniz Çaba - Gökçe Özdayı, "Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi", *İzmir Life*, Sayı: 14, Ekim 2002, s. 84.

⁶⁹ Tutsak, *a.g.e.*, s. 333-336.

⁷⁰ Çaba - Özdayı, "a.g.m.", s. 87.

⁷¹ Çaba - Özdayı, "a.g.m.", s. 87.

⁷² Aksoy, *a.g.e.*, s. 89.

⁷³ Paul Lindau, "1900'lerde İzmir", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Çeviren: Selçuk Ünlü, Sayı: 38, Ekim 1985, s. 180-181.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 33, Gömlek No: 40.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2347, Gömlek No: 17.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2520, Gömlek No: 33.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2588, Gömlek No: 104.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Rüşumat (İ.RSM)*, Dosya No: 18, Gömlek No: 1321/Ş-3.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İrade Rüşumat (İ.RSM)*, Dosya No: 21, Gömlek No: 1322/ZA-7.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Şura-i Devlet (ŞD)*, Dosya No: 1426, Gömlek No: 10.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Parakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller Tasnifi (YPRK.AZJ)*, Dosya No: 41, Gömlek No: 16.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Parakende Evrakı Maarif Nezareti Maruzatı (YPRK.MF)*, Dosya No: 5, Gömlek No: 7.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Tasnifi Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (YEE.KP)*, Dosya No: 18, Gömlek No: 1755.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Parakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (YPRK.UM)*, Dosya No: 25, Gömlek No: 10.

Yıllıklar

Aydın Vilayeti Salnamesi, 1297; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1304; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1306; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1307; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1311; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1312; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1313; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1317; Aydın Vilayeti Salnamesi, 1326.

Gazeteler

Ahenk, Aded: 1, Yıl: 1895; *Ahenk*, Aded: 38, Yıl: 1895; *Ahenk*, Aded: 49, Yıl: 1895; *Ahenk*, Aded: 83, Yıl: 1895; *Ahenk*, Aded: 84, Yıl: 1895; *Ahenk*, Aded: 675, Yıl: 1895; *Hizmet*, Sayı: 3, Yıl: 1886; *Hizmet*, Sayı: 447, Yıl: 1891; *Şule-i Edeb*, No: 5, Yıl: 1312.

Kitap ve Makaleler

AKSOY, Yaşar: *5000. Yılında İzmir*, Ercan Kitabevi, İzmir 2000.

CEVAD SAMİ - HÜSNÜ: *Aydın Vilayeti-i Celilesinin Ahval-i Tabiiyye, Ziraiyye ve Ticariyye ve İktisadiyye Vesair Ahvalinden Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsal-i İktisad*, Keşişyan Matbaası, İzmir 1323.

ÇABA, Deniz - ÖZDAYI, Gökçe: "Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi", *İzmir Life*, Sayı: 14, Ekim 2002.

DURSUN, M. Kamil: *İzmir Hatıraları*, Yayına Hazırlayan: Ünal Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir 1994.

LINDAU, Paul: "1900'lerde İzmir", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Çeviren: Selçuk Ünlü, Sayı: 38, Ekim 1985.

MARTAL, Abdullah: "Afrika'dan İzmir'e: İzmir'de Bir Köle Misafirhanesi", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, Ankara 2000.

MORALI, Nail: *Mütarekede İzmir*, Yayına Hazırlayan: Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002.

TUTSAK, Sadiye: *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Tezler

KOYUNCU, Gülnaz: *İzmir Hamidiye Sanayi Mektebi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1993.

Ekler

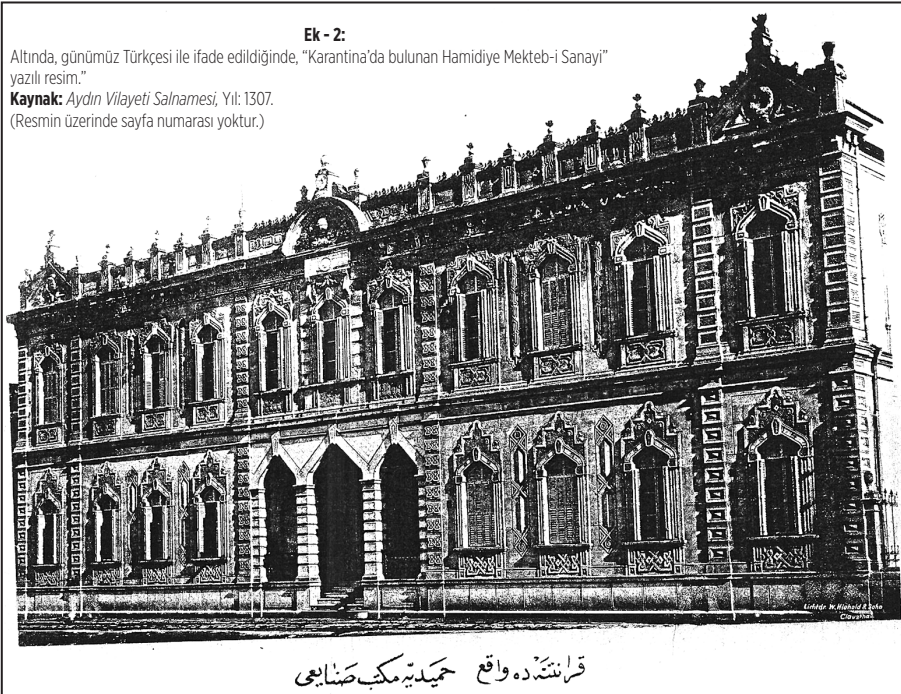

Ek - 1:

Altında, günümüz Türkçesi ile ifade edildiğinde, "Karantina'da bulunan Hamidiye Mekteb-i Sanayi'nin eski binası olup, bugün siyahilerin misafirhanesi olduğu" yazılı resim."

Kaynak: *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1307.
(Resmin üzerinde sayfa numarası yoktur.)

قرانتنه واقع حمیدیه مکتب صنایع کلاسیکی باہمی ولوب ایوم مسافر خانہ
زنجیبا تجار اولیو سدر

Ek - 2:

Altında, günümüz Türkçesi ile ifade edildiğinde, "Karantina'da bulunan Hamidiye Mekteb-i Sanayi" yazılı resim."

Kaynak: *Aydın Vilayeti Salnamesi*, Yıl: 1307.
(Resmin üzerinde sayfa numarası yoktur.)

قرانتنه واقع حمیدیه مکتب صنایعی

